

CZUMA IGNACY – prof. skarbowości i prawa skarbowego, działacz polityczny II Rzeczypospolitej, ur. 22 X 1891 w Niepołomicach, zm. 18 IV 1963 w Lublinie.

Gimnazjum ukończył w Bochni, studia rozpoczął na Wydziale Prawa UJ w Krakowie. Po wybuchu wojny w 1914 został wcielony do armii austr., od 1915 przebywał w ros. niewoli. W 1920 wznowił studia na UJ, które ukończył w 1922 ze stopniem doktora. Od 1922 wykładał w KUL, w 1925 habilitował się na UJ, w 1927 otrzymał tytuł prof. nadzwyczajnego, a w 1930 prof. zwyczajnego.

Był posłem na sejm (1930–1935) z ramienia Polskiego Stronnictwa Katolicko-Ludowego w ramach Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem. Jako członek Komisji Konstytucyjnej był autorem pierwszych dziesięciu artykułów konstytucji kwietniowej (1935) oraz artykułu dziewiętnastego, które określały zręby ustrojowe Rzeczypospolitej jako dobro wspólne wszystkich obywateli i wskazywały na odpowiedzialność prezydenta przed Bogiem. Konstytucja kwietniowa zapewniała silną władzę wykonawczą, ale jednocześnie uwzględniała podstawowe prawa człowieka.

W Komisji Oświatowej był Cz. referentem ustawy akademickiej z 1933; nadała ona m.in. prawa udzielania magisterium dla KUL, dla Wolnej Wszechnicy w Łodzi (na bazie której powstał w 1945 Uniwersytet Łódzki) oraz dla Wyższej Szkoły Handlowej (WSH) w Warszawie, która przekształciła się w Szkołę Główną Handlową (SGH). Pracował w Komisji Budżetowej Sejmu; za pracę w sejmie został w 1935 odznaczony Krzyżem Komandorskim Odrodzenia Polski. Był założycielem i długoletnim prezesem Polskiego Tow. Ekonomicznego w Lublinie; w latach 1938–1939 prezesem Polskiego Związku Zachodniego na woj. lubelskie i wołyńskie oraz prezesem Ligi Antybolszewickiej; w latach 20. i 30. działaczem Akcji Katolickiej; w roku akademickim 1938/1939 prorektorem KUL.

We wrześniu 1939, wraz z prezydentem Lublina R. Ślaskim, aktywnie uczestniczył w lubelskim Komitecie Obywatelskim, pomagającym uciekinierom z głębi Polski. 11 XI 1939 wraz z grupą kilkunastu pracowników naukowych, wykładających do końca w KUL, został aresztowany przez gestapo, był więziony na zamku lubelskim; zwolniony w 1940, wyjechał do Niepołomic. Do końca okupacji uczestniczył w tajnym nauczaniu i wraz z żoną L. Szujską pomagał Żydom. W 1945 wznowił wykłady na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL. W 1949, na wniosek prymasa Stefana Wyszyńskiego, został mianowany przez Piusa XII szambelanem papieskim. W 1950 aresztowany przez UB i skazany na 10 lat

więzienia; podczas śledztwa przebywał w katowniach UB w Lublinie; wyrok skazujący, oparty na zarzucie napisania w 1945 na życzenie WiN pracy *Polska i Sowiety*, odbywał w ciężkim więzieniu w Rawiczu. Na skutek osobistej interwencji prymasa S. Wyszyńskiego u B. Bieruta wyrok zmniejszono do trzech lat. Po powrocie z więzienia do 1957 był pozbawiony jakiegokolwiek pracy i możliwości utrzymania wielodzietnej rodziny. W 1957, na skutek zmiany ekipy rządzącej w PRL i tzw. odwilży, wrócił na KUL, lecz nie na etat, a na wykłady zlecone. W 1960 na polecenie władz państwowych został zwolniony (wraz z prof. K. Kłósakiem oraz prof. A. Słomkowskim) z pracy na KUL.

Ważniejsze prace Cz.: *Równowaga budżetu na tle prawa budżetowego różnych państw* (Lb 1924); *Kościół, naród i państwo* (Kr 1927); *Sprawiedliwość w dziedzinie skarbowej (przesłanki ogólne)* (w: *Księga pamiątkowa ku czci prof. Władysława Abrahama*, Lw 1929, 99–139); *Dzisiejsza filozofia prawa sowieckiego a romantyzm prawniczy* (Pamiętnik Lubelski 1 (1930), 455–495); *Ustrojowe podstawy skarbowości na tle konstytucji kwietniowej* (Lb 1937); *Absolutyzm ustrojowy* (Lb 1934); *Państwo sowieckie* (w: *Bolszewizm*, Lb 1938, 83–108); *Polityka ludnościowa III Rzeszy* (Lb 1939); *Preliminaria do rozważań o stosunku etyki do nauk praktycznych* (RF 7 (1959) z. 2, 27–67). Prace wydano m.in. pt.: *Absolutyzm ustrojowy. Wybór pism* (Kr 2003); *O moralne podstawy ustroju. Wybór pism* (Lb 2007; bibliogr. prac Cz. 361–370).

DOKONANIA W DZIEDZINIE SKARBOWOŚCI. Cz. jest autorem wielu prac z dziedziny skarbowości m.in.: *Równowaga budżetu na tle prawa budżetowego różnych państw*, *Ustrojowe podstawy skarbowości na tle konstytucji kwietniowej*; dowodził w nich, że podstawową cechą budżetu państwa winna być równowaga wydatków i dochodów. Nadmierne wydatki, przekraczające dochody, doprowadzają albo do druku pieniędzy bez pokrycia, czyli inflacji, albo do zadłużenia państwa, które dla pokrycia deficytu budżetowego wydaje obligacje oprocentowane. Oba sposoby są szkodliwe i powinny być stosowane w sytuacji zupełnie wyjątkowej (np. zagrożenie niepodległości). Władza państwowa, budżet państwa i samorządów oraz system podatkowy nie mogą służyć prywatnym celom poszczególnych osób czy grup społecznych, lecz dobru wspólnemu całego społeczeństwa.

W pracy *Sprawiedliwość w dziedzinie skarbowej (przesłanki ogólne)*, wydanej ku czci prof. W. Abrahama, rektora Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, rozważał Cz. pojęcie sprawiedliwości i wiązał je z dziedziną moralności;

sprawiedliwość powinna być realizowana również w życiu gospodarczym i w skarbowości państwa. W artykule *Duchowe pierwiastki w skarbowości* (Przegląd Ekonomiczny 22 (1938), 1–14), akcentował, iż zasady moralne winny leżeć u podstaw działań władzy państwowej, zwł. w dziedzinie budżetu i podatków, ale także w całym życiu gospodarczym.

POGLĄDY POLITYCZNE. Zainteresowania Cz. wykraczały poza dziedzinę skarbowości. Analizował różne poglądy na władzę od okresu Oświecenia, przez K. Marksa i F. Engelsa, do czasów sobie współczesnych. W przeszłości stawiano różne tezy na temat źródeł i celów władzy państwowej, np. umowa społeczna, wola ludu, demokracja, interes klasowy, narodowy. Formy ustrojowe oparte na tych zasadach Cz. nazywa absolutyzmem ustrojowym i nie zgadza się z uznawaniem tych wartości za najwyższe. Opowiadał się za przyjęciem zasad moralnych i dobra każdego człowieka jako ostatecznie decydujących o kierunkach funkcjonowania ustroju państwowego. W książeczce *Kościół, naród i państwo* polemizował z R. Dmowskim. Twierdził, że w hierarchii wartości naród nie może stać najwyżej.

POGLĄDY W DZIEDZINIE EKONOMII. Interesował się Cz. ekonomią w Rosji i ZSRR. W pracach *Rolnictwo w Rosji* (Ogniwo (1920) z. 2, 45–55); *Konstytucja Rosji Sowieckiej* (Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne 21 (1923), 65–121); *Prymitywizm gospodarczy rewolucji sowieckiej* (Prąd 17 (1929), 3–25); *Bezskuteczność socjalizmu i bolszewizmu* (Prąd 23 (1932), 214–227) wykazywał, że władze carskiej Rosji po zniesieniu pańszczyzny dążyły do pełnego uwłaszczenia chłopów. Proces ten dokonał się w zasadzie do 1914. W. I. Lenin w konstytucji sowieckiej i w szczegółowych przepisach prawnych pozbawił chłopów prawa własności, dając im tylko czasowe prawo użytkowania. Pozwoliło to J. Stalinowi na przeprowadzenie w majestacie prawa ludobójczej kolektywizacji wsi na przełomie lat 20. i 30. XX w. Cz. dowodził, że realizuje się już krwawa utopia w życiu gospodarczym w Sowietach. Przestrzegał, że przywódcy sowieccy pod hasłem kosmopolityzmu i internacjonalizmu chcą rozprzestrzenić tę utopię na inne kraje. Komunizm za pomocą terroru administracyjnego, policyjnego i ekonomicznego doraźnie może zwyciężać, jednak w dłuższym czasie jest nie do utrzymania ze względu na błędną, sprzeczną z naturą, koncepcję człowieka, a także ze względu na łamanie praw człowieka i nieuznanie praw ekonomicznych. W artykule *Bolszewicka dialektyka moralności* (Prąd 19 (1930), 49–61) porównywał wzniosłe hasła rewolucji

sowieckiej, głoszone przez jej czołowych przywódców (m.in. przez L. Trockiego), z okrutną rzeczywistością, jaką realizowali.

W książeczce *Filozoficzne punkty styczne Zachodu i bolszewizmu* (Lb 1930) ukazywał, że zach. liberalizm ateistyczny, relatywizujący lub zwalczający zasady moralne dekalogu, umożliwił bolszewikom wprowadzenie relatywizmu moralnego opartego na fałszywie pojętym „interesie klasowym”. Praca *Dzisiejsza filozofia prawa sowieckiego a romantyzm prawniczy* ukazuje wielostronnie zrelatywizowane prawo sowieckie, którego kryterium wspólnym jest interes rządzących. Artykuł *Państwo sowieckie* podsumowuje polityczne, gospodarcze, społeczne i moralne aspekty życia w Związku Sowieckim, stwierdzając, że wyzysk człowieka przez człowieka został zastąpiony przez wyzysk człowieka przez państwo, i to w sposób zwielokrotniony i na wszystkich płaszczyznach życia.

W 1945, na życzenie władz Polski podziemnej, napisał Cz. broszurę pt. *Polska i Sowiety* ([bmw] 1945), w której czytamy: „Wiadomo powszechnie, że gdyby Sowiety nie zawarły z Hitlerem łupieskiego paktu w 1939, Niemcy nie śmieliby rozpocząć wojny na dwóch frontach. Sowiety zaryzykowały, sądząc że po pokonaniu wspólnie z Niemcami Polski, Niemcy uwikłają się w długą wojnę z Zachodem. Wykrwawią się i Rzesza, i alianci. A oni po łupie uzyskanym od Hitlera w roku 39 (wschodnia Polska i kraje bałtyckie) będą od walczących stron wymuszać nowe połączenie Europy i świata. [...] Do gwałtu nad Polską ze strony Sowietów we wrześniu 1939 przyłączyły się też zaraz: rabunek wschodniej Polski, ucisk ludności, rozstrzeliwania, milionowe zsyłki do Azji, »plebiscyt« pod kierunkiem NKWD, więzienia, obozy koncentracyjne, a dla oficerów Kozielsk (wymordowanych w Katyniu) i Starobielsk, o którego losie nic nie wiadomo tylko dlatego, że na miejsce mordu nie natknięto się dotychczas” (tamże, 2–3). Cz. dostrzegł jednak możliwość trwałego porozumienia z Rosją; warunkiem tego porozumienia jest prawda i uznanie podstawowych zasad moralnych przez ros. sąsiada.

W książce *Polityka ludnościowa III Rzeszy* Cz. dokonał porównania komunizmu z hitleryzmem i ukazał, obok różnic, wiele cech wspólnych obu totalitaryzmów; ukazywał wielostronne aspekty narodowego socjalizmu i przepowiadał zgubny koniec hitlerowskich Niemiec: „Narodowy socjalizm nie rozumie najważniejszego ludzkiego problemu, podobnie jak go tym bardziej nie rozumie marksizm, jak go nie rozumiała masoneria [...]. Narodowy socjalizm rzekomo chce dźwignąć naród, uczynić go zdrowym, krzepkim, ofiarnym i wielkim.

Ale ten klucz, którym obraca, chcąc otworzyć dla narodu wrota sezamu, jest kluczem do grobu i upadku” (tamże, 125).

W 1945 w nieocenzurowanej książeczce *Polska i Sowiety* odnotował trafnie spostrzeżenie dotyczące stanu świadomości Niemców żyjących po wojnie. Pisał tam: „Zaczną teraz [Niemcy] wmyślać się w moralny sens swoich dziejów. Tych, których mieli za wielkich (Fryderyk II, Bismarck, Hitler), będą musieli uznać za zbrodniarzy, którzy wiedli naród stopniowo do katastrofy” (tamże, 1).

Łukasz Czuma

Cz. Strzeszewski, *Bibliografia prac naukowych prof. dr. Ignacego Cz.*, ZNKUL 7 (1964) nr 1, 96–98; tenże, *Śp. prof. Ignacy Cz.*, tamże, 93–96; E. Taylor, *Twórczość prof. Ignacego Cz. w zakresie skarbowości*, tamże, 98–102; G. Karolewicz, *Cz. Ignacy*, w: *taż, Nauczyciele akademicki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym*, Lb 1994, II 39–41; O. Ostaszewska, *Ignacego Cz. analiza totalitaryzmu*, w: *Pomiędzy etyką a polityką. 80 lat socjologii w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (1918–1998)*, Lb 1999, 179–193; M. Marszał, *Krytyka bolszewizmu w poglądach Ignacego Cz.*, w: *Wielokulturowość polskiego pogranicza. Ludzie, idee, prawo*, Bł 2003, 595–607; tenże, *Państwo i prawo w poglądach Ignacego Cz.*, w: *Wybitni prawnicy na przestrzeni wieków*, Wr 2006, 181–192; Ł. Czuma, *Ignacy Cz. – życie i twórczość*, *Zeszyty Społeczne KIK* 15 (2007) nr 15, 69–94; K. Ostaszewski, J. Szczot, *Wstęp*, w: I. Czuma, *O moralne podstawy ustroju*, Lb 2007, 9–14; R. Kędziora, *Ignacy Cz.*, w: *Dziekani Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II*, Lb 2008, 19–26; tenże, *Ignacy Cz. (1891–1963)*, w: *Profesorowie prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, Lb 2008, 63–74; K. Ostaszewski, *Życie i twórczość profesora Ignacego Cz. (1891–1963). Konferencja naukowa: Lublin, 29 X 2007*, *Studia Prawnicze KUL* (2008) nr 1, 179–182; *Życie i twórczość profesora Ignacego Cz.*, Lb 2009.

Agata Szymaniak